

WŁADYSŁAW MAKARSKI

NAZWY MIEJSCOWE KILKU WSI Z POGÓRZA DYNOWSKIEGO

Przedmiotem artykułu jest ogół nazewnictwa miejscowego, na który składają się nazwy miejscowości, nazwy terenowe i wodne następujących ośmiu wsi: Dylągówka, Grzegorzówka, Hadle Szklarskie, Hucisko Jawornickie, Jawornik Polski, Laskówka, Szklary i Widaczów.

Miejscowości te zajmują zwarty obszar w kształcie zbliżonym do kręgu o średnicy około 8 km. W centrum tego obszaru znajduje się największa, licząca około 3 tys. mieszkańców wieś Jawornik Polski, która administracyjnie rozpada się na dwie części: starszą — Jawornik Miasto i nowszą — Jawornik Przedmieście¹. Zasięg badanego obszaru został ustalony sztucznie. Zbadano mianowicie nazewnictwo miejscowe na obszarze wszystkich miejscowości sąsiadujących z Jawornikiem Polskim. Pod względem administracyjnym miejscowości te obecnie należą aż do 3 powiatów: rzeszowskiego — Jawornik Polski, Szklary, Dylągówka i Grzegorzówka; przeworskiego — Hadle Szklarskie, Widaczów, Hucisko Jawornickie; brzozowskiego — Laskówka. Dwie pierwsze z tych wsi posiadają wspólny ośrodek GRN w Jaworniku; Dylągówka i Grzegorzówka należą do GRN w Hyżnem; Hadle Szklarskie, Hucisko Jawornickie i Widaczów do Manasterza, a Laskówka do Bachorza.

Łączyła i łączy te miejscowości administracja kościelna. Aż 5 z nich: Jawornik, Hadle, Hucisko, Widaczów i Laskówka, tworzyły do niedawna wspólną parafię z ośrodkiem w Jaworniku. Po wojnie odpadły z tej całości: Hadle i Hucisko, w których powstały oddzielne parafie.

Zupełnie zwartą całość administracyjną stanowił obszar ten w przeszłości. Był on, mianowicie, częścią tzw. Ziemi Sanockiej w woj. ruskim

¹ Podział ten odzwierciedla stan historyczny. Dzisiejsze tzw. Miasto istotnie posiadało prawa miejskie nadane przez Grzegorza z Koziełska Ogińskiego, Chorążego Wielkiego Księstwa Litewskiego, w 1680 r. Niektóre wiadomości na temat historii Jawornika i okolic zaczerpnąłem z opracowania ks. J. Makary *Z dziejów parafii rzymsko-katolickiej w Jaworniku Polskim*. Praca na powielaczu, w archiwum urzędu parafialnego w Jaworniku Polskim.

(lwowskim). Omawiane wsie posiadały tych samych właścicieli i wspólny zarząd gospodarczy oraz sądowniczy². Wpływy jednak administracji bądź to państwowej, bądź kościelnej na toponimię terenu są nieznaczne. O jednolitości materiału toponomastycznego decyduje w głównej mierze jednolitość omawianego obszaru pod względem geograficznym.

Omawiany teren stanowi część Pogórza Dynowskiego. Charakteryzuje się obecnością łagodnych, szerokich wzgórz tzw. typu działowego o wysokości 350—400 m ponad poziom morza, a 150—200 ponad dna dolin rzecznych³. Bogate jest oblicze naturalne terenu. Obok dużych, ciągłych obszarów leśnych spotyka się tu wiele zagajników, tzw. krzaków i przyłasków. Poza polami uprawnymi położonymi najczęściej na szerokich działach i pod działami istnieją tutaj różnego rodzaju nieużytki, są to tzw. kąty, doły, wąwozy i żbyry (nierówne pola) będące najczęściej pastwiskami. Prawie nie spotyka się mokradeł, bagien oraz naturalnych stawów. Bogata fizjografia terenu ma doniosły wpływ na typ, a także stan liczebny nazewnictwa miejscowego.

Nie bez wpływu na toponimię terenu zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym pozostaje urbanistyczne ukształtowanie wsi, zaludnienie terenu oraz zajęcie mieszkańców. Otóż wszystkie omawiane miejscowości reprezentują typ wsi rozproszonej, składającej się z wielu osiedli rozrzuconych na dużym obszarze. Osiedla te mogą liczyć po kilkadziesiąt niekiedy domów; najczęściej na jedno osiedle składa się kilkanaście zabudowań, choć rzadko, zdarza się jednak, że 1—2 domy stanowią oddzielne osiedle. Osiedla wyodrębniają się dzięki naturalnym warunkom terenowym (osiedle na działce, w dolinie, w dołach itp.).

Teren jest gęsto zaludniony. Główne zajęcie mieszkańców to rolnictwo. Część użytkowa gruntów jest bardzo rozdrobniona. Na przeciętne gospodarstwo 2—3 ha składa się niekiedy kilkanaście bardzo oddalonych od siebie kawałków pola czy lasu.

Pod względem językowym omawiany obszar jest na ogół jednolity. Jedyna wioska, która wyodrębnia się językowo, to Hadle Szklarskie. Główne różnice dotyczą systemu fonetycznego (np. obecność w Hadlach *a* jasnego), które tłumaczą się wpływami języka ruskiego mieszkańców sąsiednich wiosek, przed wojną ruskich (ukraińskich). Nie notuje się różnic w zakresie interesującej nas głównie morfologii onomastycznej, nie ma więc potrzeby wydzielać i osobno omawiać nazw z tego terenu.

² *Polska XVI, w. pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona. Opisanie przez A. Jabłonowskiego. Źródła dziejowe, t. XVIII, cz. II, Warszawa 1903.*

³ *J. Kondracki, Geografia fizyczna Polski, Warszawa 1965, s. 445 n.*

Ponieważ nasz materiał onomastyczny nie reprezentuje dostatecznie wielkiego i zamkniętego pod względem geograficznym, kulturowym czy etnicznym obszaru (lecz tylko jakąś jego część), artykuł należy traktować jako jeszcze jeden przyczynek do językowej analizy ogółu nazewnictwa toponomastycznego wyraźnie wyodrębnionej formacji geograficzno-kulturowej Pogórza Karpackiego. Wnioski wypływające z analizy nazw tego terenu mogą być porównywane z wynikami dotychczasowych opracowań toponimii innych regionów Pogórza, a zwłaszcza sąsiedniego obszaru jasielsko-krośnieńskiego, opracowanych przez Z. Stiebera, M. Kucała i W. Lubasia⁴. Analiza porównawcza nazw różnych podregionów czy nawet ich części, wykazując różnice między nimi, pokaże także ich wspólne tendencje toponomastyczne. Dopiero jednak uwzględnienie wszystkich bądź w sposób przemyślany wybranych podregionów gwarantuje pewność wniosków ogólnych. Niniejsza praca proponuje analizę językową nazewnictwa geograficznego części podregionu najbardziej wysuniętego na wschód w stosunku do tych, które zostały dotychczas opracowane na onomastycznej mapie Pogórza.

Przed przystąpieniem do analizy nazw należy wyjaśnić kilka spraw terminologicznych oraz omówić sposób klasyfikacji materiału.

Podział nazw miejscowych na: nazwy miejscowości, terenowe i wodne, pozostaje w zgodzie z dotychczasową praktyką toponomastyczną. Nowe definicje E. Pawłowskiego dotyczące nazw miejscowości i nazw terenowych, wg których nazwami miejscowości są wszelkie zamieszkałe obiekty topograficzne: miasta, wsie, przysiółki, osiedla, a nawet pojedyncze domy, o ile mają własne nazwy, terenowymi zaś są nazwy miejsc nie zamieszkałych⁵, nie mogą być przyjęte bez zastrzeżeń. Wątpliwości budzi określenie mianem miejscowości przysiółków, osiedli czy nawet pojedynczych domów, które w powszechnym i słownikowym rozumieniu stanowią jedynie część miejscowości, tj. wsi czy miasta będących administracyjnymi i geograficznymi jednostkami. Za nazwy terenowe wg Pawłowskiego należy uznać części wsi, tj. miejsca nie zamieszkałe: pola, łąki, lasy wydzielone w sposób naturalny i tzw. role wydzielone sztucznie. Ponieważ sporo jest miejsc terenowych z kilkoma tylko zabudowaniami (miejsc tego typu jest coraz więcej), a w tzw. osiedlach czy przysiółkach, tj. większych skupiskach domów, są znaczne tereny wolne od

⁴ Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, Łódź 1949; M. Kucała, *Nazwy terenowe z kilku wsi w pow. myślenickim*, „Onomastica”, 5 (1959) 67—100; W. Lubas, *Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego*, ibid., 8 (1963) 195—236 i 9 (1964), 123—163.

⁵ E. Pawłowski, *Nazwy miejscowe Sądeczyny. Ogólna charakterystyka nazewnictwa miejscowego Sądeczyny*, t. I, Kraków 1965, s. 5.

zabudowy, miejsca te o mieszanych elementach terenowych i osiedlowych traktować można jako terenowo-osiedlowe. Nazwy tych miejsc razem z terenowymi i osiedlowymi sensu stricto stanowić będą jedną grupę przeciwstawioną nazwom miejscowości.

Bliższego omówienia wymaga stosunek nazw terenowych do wodnych. Zgodnie z dotychczasowym rozumieniem za nazwy wodne uznaję nazwy odnoszące się do obiektów wodnych: jezior, stawów, rzek i potoków. Tę relację pomiędzy nazwą a desygnatem należy mieć na uwadze przy analizie nazw typu: *Potok*, *Potoki*, *Rzeki*, *Stawy*⁶, które odnoszą się do obiektów właśnie nie wodnych albo nie tylko wodnych, lecz także terenowych. I tak nazwa *Potok* może oznaczać las leżący w pobliżu strumienia, a *Stawy* — łąki, gdzie kiedyś były sztuczne zbiorniki wodne. Rozbieżność pomiędzy tym, co nazwa znaczy, a tym, co oznacza, wynika stąd, że nazwa jest skrótem pierwotnego określenia typu: *las, gdzie jest potok* > *Potok*. Ze względu na różne punkty widzenia (historyczny i współczesny) nazwy te winny więc być różnie traktowane.

Przy analizie językowej — nazwy miejscowości, terenowe i wodne nie będą wydzielane w osobne grupy, gdyż w ich budowie i sposobie tworzenia nie stwierdza się istotnych różnic. Podjęcie analizy znaczeniowej nazw (która będzie częścią analizy językowej) wymaga wyraźnego sprecyzowania pojęcia znaczenia nazwy. Otóż możemy mówić o podwójnym znaczeniu nazwy: o znaczeniu etymologicznym oraz o znaczeniu realnym. Znaczenie etymologiczne nazwy ustala się wg znaczenia jej podstawy słowotwórczej. Znaczenie realne ustala się na podstawie związku nazwy z konkretnym desygnatem terenowym. Dla tego rodzaju znaczenia Kuciała proponuje termin *znaczenie onomastyczne*⁷.

Aktualne znaczenie onomastyczne nazwy nie równa się najczęściej jej znaczeniu historycznemu. Często nazwa miejscowa, która wyrażała kiedyś konkretne i szczegółowe cechy desygnatu, zatraciła pierwotne znaczenie w rozwoju historycznym. I tak miejsce, które kiedyś nazywano

⁶ Przykłady nazw notuję w pisowni etymologicznej. Nie stosuję pisowni fonetycznej, ponieważ dla badania morfologii wyrazu jest to zbędne, a nawet niepraktyczne.

⁷ M. Kuciała, *Co już jest, a co nie jest nazwą własną?* „Onomastica”, 12 (1967) 161. Na wzór rozróżnienia stosowanego do wyrazów pospolitych wyraz *znaczy*, gdy odnosi się do klasy przedmiotów, *oznacza*, gdy odnosi się do indywidualnego desygnatu, *znaczenie onomastyczne* można zastąpić terminem *oznaczenie*, „gdyż wartością imienia własnego, a więc i nazwy jest tylko jedno indywiduum, którego ono jest imieniem” (T. Milewski, *Językoznawstwo*, Warszawa 1965, s. 78), oraz *znaczenie*, gdy mowa o znaczeniu etymologicznym wywodzącym się ze znaczenia podstawy słowotwórczej nazwy.

Polanę, chociaż zarosło lasem, a więc zasadniczo zmieniło swój charakter, zachowało nieadekwatną do własnej treści nazwę pierwotną. Pole, gdzie rósł niegdyś dąb, zostało nazwane *Koło Dąbka*. Nazwa ta funkcjonuje do dziś, choć żadne drzewo na polu tym nie rośnie. Z zanikiem pierwotnego znaczenia realnego wiąże K. Dejna naczelne kryterium ustalania nazw miejscowych. Nazwy własne, wg niego, „nie wyznaczają cech charakteryzujących sygnaty, tylko wyodrębniają poszczególne sygnaty z zakresu sygnatów jednorodnych”⁸. Sam jednak stwierdza, że w wypadku nazw terenowych „czasem trudno definitywnie ustalić, czy wyraz pospolity względnie człon wypowiedzenia zatracił już swoje cechy istotne i stał się nazwą terenową”⁹. W. Lubaś¹⁰ i M. Kucala¹¹ stwierdzają istnienie nazw terenowych o realnym znaczeniu, przyjmując różnorodne kryteria ich wyróżniania: powszechność użycia i indywidualność formy. Najczęściej to dzisiejsze realne znaczenie jest w stosunku do znaczenia historycznego w większym lub mniejszym stopniu zmodyfikowane. Stosunek tych dwu znaczeń może kształtować się trojako. Treść aktualnego znaczenia realnego może być w stosunku do znaczenia etymologicznego: bogatsza, uboższa oraz inna (nazwy użyte przenośnie).

Pierwotna identyczność znaczeń (realnego i etymologicznego) uległa zakłóceniu bądź to wskutek zmian formy pierwotnego określenia, bądź zmiany w obiekcie nazywanym. Nazwami o aktualnym znaczeniu realnym bogatszym w stosunku do znaczenia etymologicznego są omawiane już: *Potok*, *Potoki*, *Stawy*. Nazwa *Wieś*, która pierwotnie odnosiła się do całej osady, zachowała się również po rozbudowie miejscowości, ale tylko w odniesieniu do tej najstarszej części wsi. Nazwy takie, jak *Chom*, *Parasol*, mają wartość metafory. Nie oznaczają one cech desygnatu terenowego na podstawie pełnego znaczenia wyrazów funkcjonujących jako nazwy, lecz wiążą się z terenem na podstawie pewnej właściwości wspólnej znaczeniu etymologicznemu nazwy i miejscu oznaczonemu (góra o kształcie chomu > *Chom*, pole jak parasol > *Parasol*)¹².

⁸ K. Dejna, *Terenowe nazwy śląskie*, „Onomastica”, 2 (1956) 109.

⁹ Ibid., s. 112.

¹⁰ L. c., s. 198—200.

¹¹ Kucala, *Co już jest...*

¹² Stwierdzenie obecnych różnic pomiędzy znaczeniem onomastycznym a znaczeniem apelatywum będącego podstawą słowotwórczą nazwy może być jeszcze jednym (poza kilkoma wymienionymi przez Kucalę we wspomnianym wyżej artykule) kryterium odróżniania nazw miejscowych odapelatywnych od wyrazów pospolitych. Obecność takiej różnicy jest mianowicie faktem bezspornie przemawiającym za onomastycznym charakterem danego określenia. Różnica ta bowiem w stopniu wystarczającym znamionuje indywidualność nazwy, a to wła-

Dokonując analizy nazwy, trzeba odróżnić jej formę obecną od wyjściowej, pierwotnej. Nazwa dzisiejsza rzadko kiedy w całości i bez zmian zachowuje formę historyczną. Najczęściej jest jej szczątkiem. Analiza historycznego znaczenia nazwy na podstawie formy dzisiejszej bez rekonstrukcji postaci historycznej, pierwotnej daje fałszywe wyniki lub jest zupełnie niemożliwa. Bez sprowadzenia do pierwotnych określeń nie interpretujemy właściwie chociażby nazw metaforycznych. Może słuszne byłoby podać typy pierwotnych określeń będących podstawą obecnych nazw. Otóż nazwy mogą być pochodzenia:

podmiotowego — *tu są wilki* > *Wilki*

orzecznikowego — *to jest górka* > *Górka*¹³, *to jest pańskie* > *Pańskie*¹⁴

przydawkowego: z przydawką przymiotnikową — *mokra ziemia* > *Mokra*

z przydawką okolicznikową — *rola za potokiem* > *Za Potokiem*¹⁵

z przydawką dopełniaczową — *Helenów las* > *Helenów*

z przydawką porównawczą — *góra jak chom* > *Chom*.

Podstawą charakterystyki semantycznej nazw będzie w niniejszej pracy ich znaczenie etymologiczne, tj. realne historycznie, dokonane na podstawie formy dzisiejszej, ale sprowadzanej, wtedy gdy to jest potrzebne, do postaci historycznej¹⁶. Analiza dzisiejszego znaczenia onomastycznego nazwy podejmowana będzie wtedy, jeśli to może okazać się przydatne dla wyjaśnienia jej sensu historycznego. Gdybyśmy chcieli brać pod uwagę dzisiejsze realne znaczenie nazwy, stworzylibyśmy podział oparty na właściwościach desygnatów terenowych, do których nierzadko znaczenie etymologiczne nazw nie pasowałoby zupełnie lub byłoby adekwatne w pewnym tylko stopniu. Dla pewnych

śnie w odróżnianiu wyrazów pospolitych od nazw własnych przyjmuje się za kryterium naczelne (por. Dejna, l. c.; Kuciała, *Co już jest...*).

¹³ Por. S. Rospond, *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław 1957, s. 39.

¹⁴ Istnieje możliwość innej interpretacji nazw przymiotnikowych r. nijakiego: *Księżę* < *Księżę Pole*. Ale w omawianym przykładzie rzeczownik określany, oznacza las, jest więc rodzaju męskiego, zatem przymiotnik rodzaju nijakiego może być traktowany jako orzecznik do podmiotu układowego *to*.

¹⁵ Skłaniam się do poglądu Lubasia (l. c.), że wyrażenia tego typu należy traktować jako przydawki, a nie okoliczniki miejsca (Kuciała, *Nazwy terenowe...*, s. 77—99).

¹⁶ Por. Dejna (l. c., s. 104): „Musimy pamiętać, że mówiąc przy klasyfikacji nazw o znaczeniu, bierzemy pod uwagę oczywiście znaczenie etymologiczne wysnute z rozważań nad budową słowotwórczą wyrazu, które pozwalają ustalić bardzo ważne np. dla historyka osadnictwa pochodzenie nazwy miejscowej oraz znaczenie, jakie posiadał wyraz, nim stał się nazwą miejscową”.

jednak celów i taka analiza nazw okazałaby się przydatna. Byłyby to głównie cele pozajęzykowe, które stawiać może geografia i historia. Badanie stosunku dzisiejszego znaczenia onomastycznego do znaczenia etymologicznego może oddać zwłaszcza duże usługi dla ustalania wieku nazw, bo jak wiadomo, stopień rozbieżności tych dwu znaczeń jest wyraźnie uzależniony od stopnia „starości” danej nazwy.

Wywody powyższe dotyczyły relacji pomiędzy desygnatem a znaczeniem etymologicznym nazwy, która desygnat ten określa. Dokładniejszego omówienia wymaga także stosunek ilościowy nazwy do desygnatu. Otóż relacja ta nie zawsze wyraża się jak 1:1. Niekiedy jednemu obiektowi miejscowemu odpowiadają dwie, a nawet więcej nazw alternujących. Bywa i tak, że ta sama nazwa o identycznej formie i tym samym znaczeniu etymologicznym określa dwa lub kilka obiektów. Podobnie jak o wyrazach pospolitych możemy tu mówić o swoistej synonimii i homonimii onomastycznej. Oto przykłady par, a nawet trójek alternujących nazw jednego desygnatu, różniących się: formą fonetyczną *Hwatynia* || *Kwatyn*; morfologiczną *Zagóra* || *Zagórze* || *Zagórz*; znaczeniem etymologicznym *Młyńska Góra* || *Cholerny Cmentarz*. Wśród oboczności spotykamy formy nowsze (powszechniejsze) i starsze (wypierane), jak też formy, których hierarchię co do wieku i powszechności użycia trudno zdecydowanie ustalić; należy je więc traktować jako równorzędne¹⁷.

Ponieważ celem tej pracy jest analiza językowa nazwy, a nie charakterystyka desygnatu terenowego, nazwy o obocznych formach będą traktowane jako odrębne jednostki onomastyczne. W klasyfikacji semantycznej oddzielnie także będą traktowane nazwy o różnym znaczeniu etymologicznym, choć oznaczające ten sam obiekt. Oczywiście sprawa oboczności nazw nie może być obojętna dla innego typu badań, np. nad zagęszczeniem nazw.

Niekiedy spotykane są też na omawianym terenie nazwy homonimiczne. Unika się naturalnie nadawania tej samej nazwy obiektom pozostającym w bliskim sąsiedztwie bądź obiektom powszechnie znanym. Nazwy powtórzone nie mogłyby spełniać swej zasadniczej funkcji indywidualizacji obiektu. Choć nazwy często mają ten sam temat słowotwórczy, to cechą indywidualizującą je mogą być nieznaczące różnice morfologiczne bądź fleksyjne, np. *Dział* i *Działik*, *Potok* i *Potoki*. W na-

¹⁷ Fakt istnienia oboczności nazw, zwłaszcza terenowych, Dejna i Lubaś tłumaczy podobnie. Posłużmy się cytatem pierwszego z nich: „w nazwach terenowych, nie zeschematyzowanych w toku urzędowego ich ustalania, lecz żyjących w ustach ludu, procesy powstawania nowej postaci znaczeniowej, morfologicznej i składniowej dają się obserwować w całej rozciągłości” (l. c., s. 111 n.; por. L u b a ś, l. c., s. 205).

zwach zestawionych, które posiadają identyczne człony utożsamiające, różnica tkwi w członie wyróżniającym: *Kurzy Dział* i *Poreębny Dział*. Niekiedy brak członu wyróżniającego indywidualizuje nazwę i w ten sposób różni ją od nazwy dwuczłonowej z członem utożsamiającym równym nazwie jednowyrazowej: *Dział* i *Kurzy Dział*. Jak mogłem sam stwierdzić, nazwy o identycznym brzmieniu odnoszą się do obiektów dostatecznie odległych, tak że użycie ich nie budzi wątpliwości, o jaki obiekt chodzi. Tak jest z licznymi nazwami w rodzaju *Dział*, *Potok*. Jeżeli zdarzy się, że ta sama forma odnosi się do dwu obiektów niedaleko od siebie położonych, to tylko jedna z nich znana jest szerszemu ogółowi. Obserwujemy to w wypadku dwu *Banasiówek*. Jedna jest powszechnie znana i używana (jest to widoczna góra), o drugiej wiedzą tylko mieszkańcy małego przysiółka. Ci, posiadając swoją *Banasiówkę*, dla nazwania pozostałej utworzyli nazwę przez siebie tylko używaną *Złaz*. W pracy tej, której celem jest, jak już określono, analiza nazwy, a nie desygnatu, formy homonimiczne traktowane będą jako nazewnicza jednostka. Stosunek ilościowy nazwy do desygnatu terenowego nie stanowi tutaj przedmiotu szczegółowych badań.

Spełnienie zamierzonego celu: językowego opisu nazwy wymaga charakterystyki zarówno pod względem znaczeniowym, jak i formalnym. Jednostronna analiza formy nazwy bez uwzględnienia znaczenia (jak to robił K. Dejna¹⁸) oraz analiza znaczenia bez uwzględnienia morfologii prowadzą do błędnych wyników lub są wręcz niemożliwe. Oba te ujęcia są sobie pomocne i oba są konieczne. Sprawa ta została już omówiona w licznych rozprawach onomastycznych¹⁹, nie ma więc potrzeby sądów tam zawartych tu dokładnie i szczegółowo przytaczać. Zwrócenie większej uwagi na którąś z dwu metod analizy i w związku z tym wysunięcie jej na pierwsze miejsce (znaczeniowa u W. Taszyckiego²⁰, formalna u S. Rosponda²¹) nie oznacza mniejszej lub większej wartości żadnej z nich, dowodzi tylko różnicy celów, które każdej z tych metod przyświecają. I tak, analiza głównie znaczeniowa poza tym, że jak najbardziej posiada charakter badania językowego, wykazuje przydatność dla dyscyplin niejęzykowych: historii, etnografii. Analiza o nachyleniu formalistycznym (nie rezygnująca z badania znaczenia nazwy) ma cel

¹⁸ L. c.

¹⁹ Kucala, *Nazwy terenowe...*; T. Gołębowski, *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków 1964; Pawłowski, op. cit.

²⁰ *Słowińskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału* (Prace Komisji Językowej PAU, nr 29), Kraków 1946. Przedruk: *Rozprawy i studia polonistyczne*, Kraków 1958, s. 228—268.

²¹ Op. cit.

węższy, ściśle językoznawczy. Największą korzyść przynosi ona, jak do- tychczas, głównie morfologii toponomastycznej.

Nowsze prace z zakresu nazewnictwa miejscowego zawierają próby łączenia pełnej charakterystyki semantycznej i formalnej. Przyjęcie przez Kucałę²² za nadrzędne kryterium podziału nazw — formy, a pod- rzędne — znaczenia nazwy, zaś zastosowanie przez Lubasia²³ i Paw- łowskiego²⁴ tych samych kryteriów w odwrotnym porządku nie war- tościowuje metody żadnego opracowania, jest zaś sprawą możliwie naj- lepszego, tzn. najbardziej przejrzystego i najbardziej ekonomicznego sposobu przedstawienia różnorodnego materiału nazewniczego. Nie moż- na zgodzić się np. z wywodami T. Gołębiowskiej, która opowiada się za nadrzędnością i pierwszeństwem analizy znaczeniowej wobec formalnej, ponieważ „wnioski językowe, na jakie pozwala analiza nazw, są możli- we dopiero po uprzednim wyjaśnieniu ich znaczenia”²⁵. Można przyjąć taką kolejność postępowania naukowego w językowej analizie nazwy czy wyrazu pospolitego. Ale wynik tej analizy może być podany akurat w odwrotnym porządku. Inny argument: „analiza znaczeniowa z punktu widzenia językoznawczego jest szersza niż formalna, ponie- waż znaczenie wyjaśniamy przy jednoczesnym rozpatrzeniu budowy słotwórczej wyrazu”²⁶, nie wytrzymuje krytyki, ponieważ taki sam argument można wysunąć dla obrony analizy formalnej. Analiza ta jest szersza, ponieważ formę wyjaśniamy przy równoczesnym rozpatrzeniu znaczenia nazwy. Ponieważ niepodobna tych dwu aspektów analizy po- minąć, trudno w ten sposób akcentować większą wartość któregoś z nich. Lubaś broni nadrzędności klasyfikacji semantycznej jeszcze ina- czej. Do przyjęcia jako punktu wyjścia w klasyfikacji podziału znacze- niowego skłania go m.in. fakt obecności alternujących form morfolo- gicznych, które dotyczą jednego desygnatu. Klasyfikacja znaczeniowa jako nadrzędna pozwala oboczne nazwy typu *Pod Lasem* || *Podlas* || *Podlesie*, *Baranowa Rola* || *Baranowa* || *Baranówka* zakwalifikować do jednej grupy. Gdyby wyjść od klasyfikacji formalnej, trzeba by formal- ne warianty tej samej nazwy poumieszczać w różnych grupach²⁷. Ta sama jednak zasada zachowania wszystkich oboczności nazw odnoszą- cych się do jednego desygnatu w jednej grupie byłaby argumentem przeciw przyjęciu klasyfikacji znaczeniowej jako nadrzędnej w wy- padku semantycznych (etymologicznych) oboczności nazw jednorodnych

²² *Nazwy terenowe...*

²³ L. c.

²⁴ Op. cit.

²⁵ Op. cit., s. 7 n.

²⁶ Ibid., s. 8.

²⁷ L. c., s. 205 n.

formalnie, np. *Stary Cmentarz* || *Dudowa Góra*. Gdyby przyjąć podział formalny za nadrzędny, dwa te warianty nazewnicze tego samego desygnatu mieściłyby się w jednej grupie zestawień. Ze stanowiska znaczeniowego nazwy te klasyfikują się do dwu różnych grup: kulturowych i dzierzawczych. Znowu nie uniknęlibyśmy rozbicia jakiejś jedności (tu jedność formalna, a dwa warianty semantyczne, poprzednio jedność semantyczna, a kilka wariantów morfologicznych). Liczbowa przewaga nazw o formach obocznych nad nazwami obocznymi semantycznie może decydować co najwyżej o wyborze klasyfikacji znaczeniowej jako nadrzędnej, jako tej, która scala materiał w zakresie form obocznych w większym stopniu niż klasyfikacja formalna.

Poszukując odpowiedniej klasyfikacji własnego materiału opieram się w znacznym stopniu na dotychczasowych propozycjach klasyfikacyjnych zawartych zwłaszcza w podstawowych opracowaniach W. Taszyckiego i S. Rosponda. Uwzględniam modyfikacje i uzupełnienia dokonane przez innych badaczy, o ile wydają się słuszne. Podobnie jak Lubaś i Pawłowski przyjmuję podział znaczeniowy jako nadrzędny w stosunku do formalnego; taki porządek wydaje mi się najbardziej przejrzysty.

Innego potraktowania niż w dotychczasowych ujęciach wymagają nazwy o charakterze metaforycznym. Nazwy te tworzą u Rosponda wydzieloną semantycznie grupę zestawioną w szeregu z innymi grupami nazw fizjograficznych, kulturowych czy etnicznych²⁸. Wątpliwości budzi zastosowanie tutaj niejednolitego dla wszystkich grup kryterium podziału. Jeżeli wszystkie grupy nazw poza metaforycznymi wydzielone zostały wg znaczenia podstawy słowotwórczej nazwy, to nazwy metaforyczne wydzielono na podstawie sposobu ich funkcjonowania. Właśnie ten sposób funkcjonowania może być osobnym kryterium podziału odnoszącym się do wszystkich nazw. Wg tej zasady nazwy dzieliłyby się na takie, które nazywają desygnaty miejscowe wprost — i te, które używane są w sposób metaforyczny. Podział nazw metaforycznych można przeprowadzić wg kryteriów takich samych, jakie stosuje się do pozostałych grup, mianowicie kryterium semantyki wyrazu, od którego nazwa pochodzi, czy budowy słowotwórczej tej nazwy. Trzeba jednak pamiętać, że charakterystyka pełnej treści desygnatu, do którego obiekt terenowy jest porównywany, niewiele daje, ponieważ w takich wypadkach chodzić może o pewne tylko cechy (niekoniecznie najważniejsze i trudne do uchwycenia), które są wspólne obu desygnatom porównywanym. W wypadku cytowanych przez Rosponda metaforycznych nazw osobowych *Lis*, *Baran* chodzić może o takie cechy, jak: chytryść, głu-

²⁸ Op. cit., s. 27.

pota lub potulność. O znaczeniu onomastycznym metaforycznej nazwy miejscowej *Portki* decyduje tylko kształt desygnatu terenowego. Jeśli brać pod uwagę pełne znaczenie wyrazu, od którego nazwa pochodzi, to należałoby zaliczyć ją do nazw kulturowych; ale ze względu na sposób funkcjonowania podstawy słowotwórczej nazwy (pośrednio odnosi się do kształtu terenu), nazwa kwalifikuje się do fizjograficznych. Podobnie ma się sprawa z cytowanymi już nazwami *Chom* i *Parasol*, które określając właściwości terenu ze względu na kształt zbliżony do przedmiotów oznaczanych nazwami zaliczają się do nazw fizjograficznych. Od nazw fizjograficznych w dotychczasowym rozumieniu różnią się sposobem funkcjonowania i to właśnie skłania do wydzielenia ich w odrębną grupę. U Lubasia²⁹ i Pawłowskiego³⁰ nazwy o charakterze metaforycznym wydzielone są w podgrupy nazw metaforycznych, przymiślowych czy żartobliwo-przymiślowych podrzędne do nazw kulturalnych. Jeśliby nawet przyjąć, że część tych nazw może określać teren ze względu na pewne cechy kulturowe (*Raj*, *Paryż*)³¹, to trudno zgodzić się, żeby akurat w grupie nazw kulturowych mieściły się wszystkie nazwy tego typu. Chcąc być konsekwentnym część z nich należałoby włączyć do nazw fizjograficznych (np. *Łokieć 'wzgórza'*)³². Nawet po wprowadzeniu tej poprawki sprawa nazw metaforycznych nie byłaby wyjaśniona do końca. Brakowałoby omówienia tak charakterystycznego dla tych nazw sposobu ich funkcjonowania.

Podział znaczeniowy Taszyckiego przyjmuję z poprawką, która polega na wydzieleniu z nazw określanych tu jako *topograficzne*³³ (podkr. W.M.) dwu grup wyodrębniających się znaczeniowo i formalnie. Jedną z nich stanowią będą nazwy wskazujące na położenie nazywanego desygnatu miejscowego w stosunku do innego obiektu. Nazwy te określam terminem *lokalizujące*. Do tych nazw odnosiłby się wąsko rozumiany termin *nazwy topograficzne*³⁴. Tu też znajdują się nazwy odmiejscowe, które częściowo były zaliczane przez Taszyckiego do nazw *deminutywnych* (grupy wydzielonej zasadniczo na podstawie kryterium formalnego, a zestawionej z szeregiem grup

²⁹ L. c., s. 145—148.

³⁰ Op. cit., s. 35, 45, 88.

³¹ Przykłady Pawłowskiego, tamże, s. 45.

³² Przykład W. Lubasia, l. c., s. 147.

³³ Op. cit., s. 261.

³⁴ Por. definicję: *topograficzny* odnoszący się do oznaczenia punktu (np. za pomocą współrzędnych topograficznych) lub kierunku (za pomocą azymutu topograficznego); oznaczający położenie miejsca (*Słownik wyrazów obcych*, pod red. Z. Rysiewicza, 1964°, s. 670).

nazw wydzielonych wg zasady znaczeniowej)³⁵. Kryterium podziału nazw na odmiejscowe i nieodmiejscowe zaproponowane przez Mańczaka³⁶ jako naczelné tu może być stosowane w ramach jednolitej grupy wydzielonej ze względu na inne, bardziej nadrzędne kryterium znaczeniowe. Drugą grupę nazw, wg Taszyckiego topograficznych, stanowią w tej pracy nazwy określające teren wg naturalnych jego właściwości. Do tych nazw stosuję termin *fizjograficzne*, zgodnie z etymologią terminu fizjografia: „zbiór przyrodniczych wiadomości o danym obszarze”³⁷.

Zastosowana przeze mnie klasyfikacja nazw wyglądałaby następująco:

Podział nazw ze względu na sposób ich funkcjonowania:

1. nazwy określające desygnat wprost;
2. nazwy określające desygnat w sposób metaforyczny.

Podział znaczeniowy:

1. nazwy lokalizujące (topograficzne);
2. nazwy fizjograficzne;
3. nazwy kulturowe;
4. nazwy dzierżawcze;
5. nazwy rodzinne, zawodowe i służebne.

Podział formalny:

1. nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte (prymarne);
2. nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte (sekundarne);
3. nazwy derywowane wstecznie;
4. wyrażenia przyimkowe;
5. złożenia.

Osobno omawiam nazwy znaczeniowo i formalnie dwuznaczne oraz niejasne.

W pracy rezygnuję z omawiania każdego z tych podziałów oddzielnie. Wymagałoby to 3-krotnego powtórzenia analizowanego materiału. Chcąc przedstawić pełnię materiału w analitycznej części pracy, a nie

³⁵ Por. stanowisko S. Rosponda wobec podziału W. Taszyckiego: „Można by raczej — idąc za pozagramatycznym kryterium klasyfikacyjnym autora — nazwać deminutywne nazwami wtórnie topograficznymi, gdyż określają teren nie w sposób bezpośredni według jego warunków przyrodzonych, lecz tylko pośrednio według jego lokalizacji w stosunku do sąsiedniego czy macierzystego osiedla. Ale wtedy należałoby do tej grupy nazw wtórnie topograficznych zaliczyć też: pol. Podmogilno, Mogilno [...] Nowa Wieś, Stara Wieś itp.” (R o s p o n d, op. cit., s. 21 n.).

³⁶ O zasięgach polskich typów nazw miejscowych w XVI w. (prócz Śląska i Pomorza), „Język Polski”, 1955, s. 26—41.

³⁷ Słownik wyrazów obcych, s. 221.

w indeksach, jak to robią np. T. Gołębiowska³⁸ i W. Pasterniak³⁹, podejmem próbę połączenia tych kwalifikacji. W grupie nazw lokalizujących oddzielnie omawiam procesy słowotwórcze dotyczące nazw pochodnych od wyrażen przyimkowych, gdyż nazwy te nie stanowią ustalonych struktur, lecz są w dynamicznym rozwoju, który chciałbym specjalnie tutaj przedstawić.

I. NAZWY OKREŚLAJĄCE TEREN WPROST

1. NAZWY LOKALIZUJĄCE

a) Nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte. *Kąty D, J, Sz* 'miejsce na uboczu', *Doły Sz* 'pole pod górą' (równinne), *Góry Sz* 'miejsce na górze', *Koniec Hd*, *Kresy Sz*. Wszystkie te nazwy rzeczownikowe wskazują na położenie obiektów terenowych i funkcjonują jak wyrażenia przyimkowe typu *w kątach*, *na końcu*, *na kresach* itp.

b) Nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte. Tu znajdują się nazwy odmiejscowe utworzone przy pomocy deminutywnych formantów -ka, -ik: *Szklarka Sz* (rzeczka), *Wólka H*, *Działik J*. Ostatnia nazwa charakteryzuje teren także pod względem fizjograficznym, gdyż odnosi się do działu, ale pozostaje w relacji do nazwy *Dział* określającej sąsiednie wzniesienie. Deminutywność nazwy *Działik* jest jej cechą indywidualizującą.

c) Derywaty wsteczne. Tylko jeden przykład *Jawornik* — nazwa miejscowa powszechnie używana zamiast urzędowej formy *Jawornik Polski*. Nazwa ta pełniła i pełni neutralną funkcję realnoznaczeniową. *Jawornik* jest derywatem od starszej formy *Jaworniczek*, która jest deminutiwum (formą wtórnie topograficzną) od innej nazwy o realnej być może funkcji znaczeniowej *Jawornik* 'miejsce, gdzie są jawory'⁴⁰ (por. *grabnik*, *dębник*, *malinnik* itp.).

d) Nazwy o formie wyrażen przyimkowych. Klasyfikuję je wg jakości przyimka. Wyraz stojący po przyimku nazywa

³⁸ Op. cit.

³⁹ *Nazwy terenowe powiatu nowosolskiego i sulechowskiego*, „Onomastica”, 10 (1965) 32—44.

⁴⁰ *Źródła...* notują nazwę *Jaworniczek*. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (t. III, Warszawa 1882, s. 517) podaje *Jawornik Polski* (dawniej *Jaworniczek*).

obiekt, wg którego orientowany jest desygnat terenowy. Poza tą funkcją orientującą wyraz ten nie pełni żadnej funkcji realnoznaczeniowej w odniesieniu do obiektu nazywanego (*Pod Lasem* ≠ las). W związku z tym semantyka tych członów nie będzie dokładnie analizowana. Ogólnie można powiedzieć, że za punkt odniesienia służą obiekty topograficzne i kulturowe często wyróżniające się w jakiś sposób, np. wyglądem, położeniem, a także miejsca określane przy pomocy nazwisk, przezwisk i nazw zawodu mieszkańców, które mogą liczyć na powszechną znajomość. Niektóre z tych obiektów posiadają własne nazwy.

Do: *Do Łęgu J, Do Przygórza J*. Przyimek lokalizuje obiekt poprzez wskazanie kierunku punktu docelowego.

Koło: *Koło Cmentarza J, Koło Dąbka J, Koło Dworu Hd, Koło Gruszki Hd, Koło Kapliczki J, Koło Krzyża J, Koło Krzyżyka J, Koło Lipy J, Koło Mleczarni J, Koło Patryji L, Koło Szkoły J, Koło Stacji J, Koło Szpilki Sz* (przezvisko mieszkańca znanego z ostrego dowcipu), *Koło Sliwy J, Koło Św. Jana J, Koło Trześni W, Koło Tunela Sz, Koło Wagi Sz, Koło Wróza Sz*. Przyimek określa w sposób statyczny położenie obiektu wg punktu orientującego.

Na: *Na Błoniach Sz, Na Chrzanowskim J, Na Dziale L, Na Górach Sz, Na Księżym J, Na Kucharzówce Sz, Na Pysiówce Sz, Na Żydowskim J*. Przyimek określa zupełny kontakt obiektu nazywanego z obiektem, wg którego jest on orientowany. Wszystkie przykłady z wyjątkiem przedostatniego są nazwami odmiejscowymi. Obiekt nazywany wyrażeniem przyimkowym jest częścią terenu nazywanego wyrazem stojącym po przyimku. *Na Kucharzówce* to część *Kucharzówki*, *Na Dziale* to część *Działu* itp.⁴¹

Nad: *Nad Dołami J, Nad Studniami J, Nad Szkołą J*. Funkcja przyimka podobna do *koło*.

Od: *Od Bazarów Sz, Od Tunela Sz*. Przyimek lokalizuje obiekt poprzez wskazywanie kierunku oddalania się od punktu orientującego.

Pod: *Pod Bazarami Sz, Pod Brzózkami Sz, Pod Dębem W, Pod Dębem i Bukiem Sz, Pod Garbem W, Pod Górą L, Pod Koszarami J, Pod Łysą Górą J, Pod Miedzą Sz, Pod Parasolem L, Pod Szkarpą Sz, Pod Szkołą J*. Przyimek określa sąsiedztwo obiektu nazywanego i punktu odniesienia w sposób statyczny.

W: *W Sadzie J, W Ulicy J*. Przyimek określa zupełny kontakt obiektu odniesienia z obiektem nazywanym.

Za: *Za Barcią J, Za Głogami J, Za Kościołem Hd, Za Łąką Sz, Za Miedzą J, Za Niedźwiedziem Sz, Za Osikami Sz, Za Potokiem J*. Funkcja przyimka podobna do *pod*.

⁴¹ Por. K u c a ł a, *Nazwy terenowe...*, s. 91—97. L u b a ś, l. c., s. 226—228.

e) Nazwy przyimkowe przekształcone. Reprezentują różne typy słowotwórcze:

Nazwy przedrostkowe (typ *Podlas*). Stanowią pierwszy etap w urzeczownikowaniu się wyrażen przyimkowych. Proces ten polega na przekształceniu się przyimka w przedrostek i derywacji wstecznej tematu wyrazu poprzyimkowego⁴². Tendencję do urzeczownikowania się wykazują więc tylko wyrażenia z takimi przyimkami, które jednocześnie mogą pełnić funkcję przedrostków. Z wymienionych wyżej odpada przyimek *koło*. Najczęściej substancywizują się nazwy z przyimkami *pod*, *za*. Przyczynę wyjaśnia bliżej Kucala: „wynika [to] chyba z wymawieniowej identyczności w najczęstszym użyciu: skąd? wyrażen z tymi przyimkami i powstałych z nich rzeczowników, więc *Spod Góry* \cong *Z Pod Góry* i stąd *Podgóra*, *Zza Lasu* \cong *Z Zalasu* i stąd *Zalas*”⁴³. W omawianym terenie notujemy urzeczownikowane wyrażenia tylko z tymi przyimkami. Ponieważ proces substancywizacji zakończył się niedawno bądź jeszcze trwa, spotykane są oboczności nazw jeszcze w postaci przyimkowej i już w postaci rzeczownikowej.

Podbazary || *Pod Bazarami* J, *Poddęby* || *Pod Dębami* Hd, *Podedwór* Hd, *Poddział* || *Pod Działem* J, *Poddział* W, *Podgrabnik* Hd, *Podkolonówka* Sz, *Podkościół* || *Pod Kościołem* J, *Podlas* L, *Podłysa Góra* || *Pod Łysą Górą* J, *Podpotok* Hd, *Podtermisko* Hd.

Zabarć J, *Zabuczyna* L, *Zadolinki* W, *Zadział* Hd, J, G, Sz, *Zagóra* J, *Zakociuba* J, *Zakościół* || *Za Kościołem* J, *Zaprzykopa* J, *Zapotok* || *Za Potokiem* L, *Zapotok* Sz, *Zakrzaki* L, *Zaprzylasek* D, *Zastaw* || *Za Stawem* J, *Zawoda* || *Za Wodą* J. Proces substancywizacji tych nazw w dobie obecnej niekoniecznie musi odbywać się wg podanego schematu: *za lasem* > *Za Lasem* > *Zalas*. Nazwy te mogły także powstać na drodze prefiksacji formy nominalnej rzeczownika, *Za+las*, *Za+Barć* (nazwa własna). Obserwujemy tu działanie analogii form starszych pochodnych od wyrażen przyimkowych. Bez dokładnej znajomości historii każdej z tych nazw ustalenie, która z tych dwu metod słowotwórczych była zastosowana przy budowie danej nazwy, jest niemożliwe. Przeto ograniczam się do zasygnalizowania możliwości dwojakiej interpretacji słowotwórczej tych nazw.

Formy z sufiksem *-'e* (Ъje). Tworzone są w następnej fazie urzeczownikowania się nazw przyimkowych. I tu nazwy sufiksalne mogą występować obocznie do nazw prefigowanych lub jeszcze w postaci wyrażen przyimkowych.

⁴² Por. M. Karaś, *Nazwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i w innych językach słowiańskich*, Wrocław 1955.

⁴³ *Nazwy terenowe...*, przypis na s. 95.

Podbocze || *Podbok Hd*, *Podgórze J*, *Podgranicze G*, *Podgranicze* || *Podgranica* || *Pod Granicą D*.

Zakociubie || *Zakociuba J*, *Zakościele* || *Zakościół J*, *Zawodzie* || *Zawoda* || *Za Wodą J*, *Zagumie* || *Zagumno Sz*, *Zaosicze J*, *Zagórze Sz*.

Formy derywowane. Są dalszym i ostatnim efektem substancywizacji wyrażen przyimkowych.

Podbocz Hd, *Podgórz L, J*, *Zagórz J*, *Zaprzykop J*.

Miarą urzeczownikowienia nazw przyimkowych jest stopień nabycia przez nie cech morfologicznych (rodzaju, liczby, przypadku) i składniowych (możliwość pełnienia funkcji podmiotu) rzeczownika. Takich cech morfologicznych nie posiadają nazwy w formie wyrażen przyimkowych. Są one przydawkami okolicznikowymi do eliptowanych członów rzeczownikowych. Jako przydawki przyimkowe są nieodmienne. Odmienia się zaś człon utożsamiający — rzeczownik bądź zastępujący go zaimek: *Pole (to) Na Dziale*, *Pola (tego) Na Dziale* itd., *w, na Polu (tym) Na Dziale*. Formy miejscowe używane bez członu utożsamiającego w kontekstach: *gdzie? skąd? dokąd? na dziale, z działu, na dział* pochodzą nie od nazwy przyimkowej, lecz od rzeczownika pospolitego lub własnego *Dział*, który oznacza inny desygnat niż *Na Dziale*. Tymczasem *Kucała*⁴⁴, który zdaje sobie sprawę z różnicy nazw *Na Dziale*, *Dział*, tę pierwszą formę użytą w kontekście *gdzie?* traktuje jako alternującą do nazw użytych w innych tylko kontekstach *skąd? dokąd? Z Działu, Na Dział*. A przecież wszystkie one są formami fleksyjnymi nazwy *Dział* i powinny być zapisane *na Dziale, z Działu, na Dział*. Jeśli przyjąć, że któraś z nich jest nazwą własną w pełnej postaci wyrażenia przyimkowego, to należy uznać, że jako przydawka przyimkowa do eliptycznego członu rzeczownikowego w całym paradygmacie fleksyjnym posiada formę niezmienną.

Fleksję posiadają nazwy z przedrostkiem pochodzenia przyimkowego: *Zapotok, Zapotoka, Zapotokowi* itd. Ale i ta forma w pewnych użyciach traci swój nazewniczy charakter i przechodzi do określeń pospolitych. Takimi są określenia odpowiadające na pytania: *gdzie? skąd? dokąd?* — *za potokiem, za potok, zza potoka*, choć formę ostatnią możemy zanotować także inaczej z *Zapotoka*, gdzie nazewniczy charakter określenia zostałby zachowany. W wypadku, gdy nazwa prefigowana pochodzi od nazwy odmiejscowej i odpowiada na pytania: *gdzie? skąd?*, pojawiają się określenia w postaci wyrażen z przyimkiem równym przedrostkowi tej nazwy i formą nazwy własnej, od której nazwa przedrostkowa pochodzi (*za Potokiem, za Potok*). Miejscownik nazwy prefigowanej (użycie: *gdzie?*) pojawia się tylko wtedy, gdy nazwa poprzedzona

⁴⁴ *Ibid.*, s. 96.

jest przydawką: *w tym Zapotoku, w całym Zakościele*. Wyjątkowo spotyka się formy *w Zapotoku; w, na Zakościele*.

Nazwy z sufiksem *-aje* wykazują całkowity stopień leksykalizacji. Posiadają już formy wszystkich przypadków i łączą się ze wszystkimi przyimkami, a więc i z tymi, które równają się prefiksom: *gdzie? — na, w Podgórzu, pod Podgórzem; na, w Zagumiu, za Zagumiem; dokąd? — na Podgórze, pod Podgórze; na Zagumie, za Zagumie*.

f) Nazwy złożone. Reprezentowane są głównie przez zestawienia przydawki przymiotnikowej, zaimkowej i przyimkowej z rzeczownikiem. Przydawka stoi z reguły na pierwszym miejscu. Szyk odwrotny występuje tylko w nazwach urzędowych (*Wólka Hyżeńska*) i w nazwach, których członem określającym jest wyrażenie przyimkowe (*Droga Na Skotnik*). Człon przydawki pełni w nazwie funkcję indywidualizującą i jest członem ważniejszym w stosunku do członu utożsamiającego, o czym świadczy chociażby możliwość elipsy tego ostatniego (*Księżę Pole > Księżę*). Dlatego do nazw lokalizujących zaliczam te zestawienia, w których przede wszystkim człon wyróżniający pełni funkcję lokalizowania obiektu terenowego. Zasada klasyfikacji nazw zestawionych na podstawie jakości członu wyróżniającego stosowana będzie jako naczelną przy odróżnianiu nazw zestawionych lokalizujących od zestawień innych grup: fizjograficznych, kulturowych, dzierżawczych. Semantyka członu utożsamiającego jest dodatkowym kryterium podziału zestawień w ramach danej nadrzędnej grupy określanej mianem członu wyróżniającego.

Zestawienia z obydwojma członami lokalizującymi: *Dynowska Strona G, Górny Koniec J, G, Hd, Jawornik Polski* (nazwa miejscowa pozostaje w relacji do niedalekiego *Jawornika Ruskiego*), *Ona Strona Sz, Ona Wieś Sz, Tamta Strona L*. W szyku odwrotnym: *Wólka Dylągowska D, Wólka Hyżeńska D*.

Zestawienia z członem utożsamiającym fizjograficznym: *Bachórskie Lasy L, Dylągowskie Lasy L, Koštowski Las L, Średni Dół J, Średni Dział D, Średnia Góra J, Średnie Pole J* (średni = środkowy).

Zestawienia z członem utożsamiającym kulturowym. W pozycji początkowej: *Dolna Wieś L, Górna Pierzaja 'część, dzielnica'*⁴⁵, *Pograniczna Straż L*; oraz w szyku odwrotnym: *Droga Koło Cieśli W, Droga Koło Cmentarza J, Droga Koło Jerzaka W, Droga Koło Kaški Bogaczki J, Droga Koło Żaka J, Droga Na Działów D, Droga Na Grabnik J, Droga Na Hucisko W, Droga Na Piekło D, Droga Na Przykopach Sz, Hucisko Jawornickie* (urzędowa nazwa miejscowości, potocznie *Huta*).

⁴⁵ J. Rozadowski, *Pierzaja, przepierzenie itd.*, „Język Polski”, 1913, s. 197—189.

Zestawienia z członem dzierzawczym. Jeden przykład: *Hadle Szklarskie* — nazwa miejscowości. Człon wyróżniający w tej nazwie jest przymiotnikiem utworzonym od nazwy sąsiedniej wsi — *Szklary*. Inną wioską graniczącą z omawianą miejscowością są *Hadle Kańczudzkie* (z przymiotnikiem utworzonym od nazwy pobliskiego miasteczka *Kańczuga*). Człon utożsamiający omawianej nazwy wyraża się niezrozumiałym dziś rzeczownikiem w l. mn. *Hadle, Hadel, Hadlom*, jak *krople, kropel, kropłom*. Jak dowodzą źródła, miejscowość ta nazywała się kiedyś *Hodle*, przy czym wyraz ten stanowił formę przymiotnika r.n. l. poj. utworzoną od stp. nazwiska *Godel > Hodel*⁴⁶ (anal. do *księżę, żydzie, psie*) i pozostającą w związku zgody z rzeczownikowym członem określanym typu *pole, sioło*. Po odrzuceniu tego członu jako nazwa funkcjonował sam przymiotnik. Kiedy doszedł dzisiejszy człon *Szklarskie*, nie wiadomo. Ze względu na niezrozumiałość członu pierwszego oraz wskutek zbieżności pierwotnej formy singularnej *Hodle* z formą pluralną zaczęto używać tej ostatniej⁴⁷. Przejście o w a w pozbawionej z czasem znaczenia nazwie było skutkiem hiperpoprawności, jako że w gwarze tej wsi brak było a pochylonego, występującego w sąsiednich wioskach; więc *Hodle* z rzekomym a pochylonym porzucono na rzecz *Hadel*.

2. NAZWY FIZJOGRAFICZNE

Nazwy te określają cechy naturalne obiektów: kształt, kolor, cechy chemiczne, właściwości użytkowe i ich naturalne predyspozycje. Charakteryzują teren ze względu na świat zwierzęcy i roślinny. Pochodzą od zdarzeń naturalnych. Większość tych nazw wyraża się terminami topograficznymi, tj. wyrazami pospolitymi określającymi różne desygnaty miejscowe: pola, lasy, łąki, pastwiska, ugory, rzeki.

a) Nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte. Są to na ogół rzeczowniki: *Bełch J, Borsuki J, Brzózki Sz, Buczyna Sz, Buraki H, Dolina J, Doliny Hd, Dołki J, Sz, Dział H, Hd, J, Sz, Działy J, Dźbyry || Żbyry H, Górka Hd, J, Górki Sz, Góry D, Jedlinki J, Klin J, Krzaki G, Leszczyna H, Łąka J, Łąki Hd, W, Łoziny L, Łęg J, (pola i łąki), Łęg J (rzeka), Łęgi J, Moczary J, Paproć H, Pastwisko G, Hd, Polana H, Potok Hd, J, Sz, Potoki H, L, Sz, Przydolinka (mała dolina analogicznie jak *przygarstka, przymiarka, przyglupek*), *Przylasek J, Pustki Hd, Puszcza Sz, Rzeka J, Rzeki H, Skala J, Sośnina J*,*

⁴⁶ *Zródła...*, s. 425 — notowana forma *Hodle*. W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe* (Rozprawy Wydz. Filolog. PAU) t. LXII, nr 3, Kraków 1925. Przedr. *Rozprawy i studia polonistyczne*, Wrocław 1958.

⁴⁷ *Słownik geograficzny...* (t. III, s. 7) notuje formę *Hadle Szklarskie*.

Stawki Sz, Stawiska J, Stawy Hd, Świerki J, Wiertele J, Zacisze J, Zawada J, Zerwiska W. Przymiotniki: Mokra || Mokre J, Podmokłe J, Swinne Hd, Widne H.

b) Nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte.
 -e (Ъje: *Walcze W* (por. *wał*), *Przygórze H* (por. *przygórzny*)
 -ełka: *Ściekielka || Szczykielka Sz* (nazwa rzeki — por. *ściekać, szczać*)
 -ica: *Skalnica G*
 -ina: *Płazina J* (por. *płaski*), *Słotwina J* 'źródło kwaśne'
 -(n)ik: *Brzeźnik Sz, Glinnik J, Grabnik J, Pasterniki J, Pobitniki L, Skotnik Hd, J, Żabnik D.*

-no: *Rogóżno Hd*
 -(ow)iec: *Dębowiec L, Maślowiec Sz*, 'teren błotnisty' (por. gwarowe *maślić = mazać*); *Okrajce Sz* (por. *okrajać*), *Ostrowiec Hd*
 -(ów)ka: *Czerwonka Sz, Kamionka H, J, Mlecza (nazwa rzeki) G, Hd, Piorunka Sz, Spalonka H, Łakomówka J* (por. *łakomy*), *Piorunówka H*⁴⁸.

c) Derywaty wsteczne. *Walcz || Walcze W, Zacisz || Zacisze J, Zapady D, J, Złaz J* (por. *złazić*).

d) Nazwy złożone. Wszystkie występują w formie zestawień rzeczownika z przydawką przymiotnikową lub liczebnikową w pozycji początkowej. Ze względu na semantykę członu utożsamiającego wyróżniamy:

zestawienia o obu członach określających teren: *Bura Dolina J, Czerwona Ziemia J, Dziki Potok Hd, Głęboki Dół D, J, Kręcone Graby J, Kredziana Góra Sz, Łysa Góra J, Sz, Mroczny Dół J, Ostra Góra D, Ostry Pagór D, Ostrężna Góra H* (por. *ostrężyny*), *Siwa Góra H, Słona Woda Sz* 'mineralna woda', *Trzy Kopce Sz, Wielka Góra J, D, G, Wielki Dół Hd, Wielki Las J*;

zestawienie z członem utożsamiającym kulturowym: *Równe Drogi* (tu: *równe* — cecha naturalna, a nie nadana przez człowieka).

3. NAZWY KULTUROWE

Oznaczają dzieła kultury materialnej, społecznej i duchowej człowieka. Określają cechy terenu nadane przez człowieka (tu więc znajdują się nazwy określające, np. wymiar terenu przy pomocy historycznych miar: *Rola, Hektar, Łan*)⁴⁹. Do nazw kulturowych zaliczam także nazwy

⁴⁹ Być może niektóre z tych nazw derywowanych w tej grupie i w innych posiadały za podstawę wyrazy pospolite. Bez odpowiednich słowników gwarowych odzwierciedlających dawniejszy stan trudno sprawę tę rozstrzygnąć. Dziś formy takie jako pospolite nie są spotykane.

akcentujące rolę i udział człowieka w jakimś zdarzeniu, które miało miejsce na danym terenie.

a) Nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte. Są to na ogół rzeczowniki: *Barć J, Bazary D, J, Chałupki J, Folwark L, Gościniec J, Gumno J, Kopanina Sz, Koszary Hd, J, Łan Hd, Łazy J, Miasteczko L, Miasto J, Młyn Sz, Nowina Sz, Mostki D, Ogródek L, Porąbki G, Poręby J, L, W, Prochownia L, Sąd Hd, Stacja Sz, Studnia J, Targowica J, Tunel Sz, Werki L, Wieś J, L, Sz, Pasy Hd, Rola J, Sz*. Formą odczasownikową jest *Wyżrysz* (2. os. czasownika *wyżreć* = *wyjrzeć*). Nazwa pochodzi od zdarzenia — gospodarz, który ujrzał wilka w swoim obejściu, zagroził: jak mi tu jeszcze raz wyżrysz... (interpretacja informatora).

b) Nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte. Z sufiksami:

-isko: *Drożysko J, Karczmisko L*

-ówka: *Krzyżówka Sz* 'miejsce skrzyżowania się dróg', *Kubikówka S* 'miejsce kubikowania drewna'.

c) Derywat wsteczny. *Przykopy Sz*.

d) Nazwy złożone. Wszystkie w formie zestawień członu rzeczownikowego i przydawki na pierwszym miejscu. Wyróżniamy wśród tych nazw:

zestawienia o obu członach określających cechy kulturowe: *Cholerny Cmentarz J*, 'cmentarz zmarłych na cholere', *Stara Droga J, Stary Cmentarz J*;

zestawienia z członem utożsamiającym fizjograficznym: *Młyńska Góra J, Porębny Dół J, Porębny Dział Hd, J*.

4. NAZWY DZIERZAWCZE

Oznaczają historyczną lub aktualną przynależność obiektu do indywidualnego lub zbiorowego właściciela.

a) Nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte. Wyrażają się przymiotnikami pochodzącymi od nazwiska, rzadziej od przydomka czy nazwy zawodu właściciela indywidualnego oraz nazwy oznaczającej zbiorowość w wypadku właściciela kolektywnego. Są to przymiotniki z sufiksami -(ow)skie: *Chłopskie J, Chrzanowskie J, Dworskie D, Hd, Harendarskie Hd, Majerowskie D, Młynarskie J, Pańskie J, L, Siemieniowskie L, Żydowskie L*; z sufiksem -ów: *Helenów Sz*,

⁴⁹ Lubaś umieszcza takie nazwy wśród topograficznych (l. c., s. 128).

Janiów Sz; z sufiksem -'e: Księżę J, z sufiksem -ne: Gminne J, Szpitalne J.

b) Nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte. Tworzone są przy pomocy sufiksu -ówka. Pochodzą od nazwisk, imion, przezwisk, nazw zawodu właścicieli. Stanowią najliczniejszą grupę nazw dzierżawczych. Najczęściej występują w liczbie pojedynczej: *Banasiówka* J, *Bartoszkówka* J, *Batorówka* J, *Bielcówka* Sz, *Burasiówka* J (przez-
zwisko *Buraś*), *Chomówka* Hd (nazwisko *Choma*), *Chruszczykówka* J, *Czapłówka* J (nazwisko *Czapla*), *Cieślówka* Hd (nazwisko *Cieśla*), *Duszówka* Hd (nazwisko *Dusza*), *Dylągówka* (nazwa miejscowości od stp. nazwiska *Dyląg*)⁵⁰, *Dzikówka* H, Hd, W (nazwisko *Dzik*), *Frojmówka* (nazwisko żyd. *Freuma*), *Gąskówka* L (nazwisko *Gąska*), *Gmacówka* Hd, *Grajcarówka* J (przez-
zwisko *Grejcar* < *Kreizer*), *Grzegorzówka* (nazwa miejscowości, potocznie z ruska *Gregorówka*), *Gwizdałówka* J (nazwisko *Gwizdała*), *Hajkówka* J (imię żyd. *Haja*), *Jasiówka* Hd, *Karnasówka* L, *Kądziołkówka* J, W (nazwisko *Kądziołka*), *Końkówka* J (przez-
zwisko *Końek*), *Kowalskówka* W, *Kryczkówka* L (nazwisko żyd. *Kryczko*), *Kucajówka* J, L, *Kurpytówka* Hd, J, *Kuszkówka* Sz, *Lechówka* J, *Leśni-
czówka* Sz (zawód), *Łysiakówka* J (nazwisko *Łysiak*), *Maćkówka* Sz, *Makarówka* Sz, *Makarskówka* J, *Mazurówka* W, *Mierzówka* Sz (nazwisko *Mierzwa*), *Mikulcówka* J, *Mortkówka* (nazwisko żyd. *Mortko*), *Organistówka* J, *Pałysówka* J, *Piątkówka* J (nazwisko *Piątek*), *Pieniąż-
kówka* L (nazwisko *Pieniążek*), *Popówka* Hd, *Rymarzówka* Sz, *Soblówka* J, *Szeremetówka* Sz, *Szpyrkówka* Sz (przez-
zwisko *Szpyrka*), *Szymonówka* J, *Tadłówka* J, *Waszczakówka* Hd, *Wickówka* Sz, *Witryłówka* J, *Użygówka* H, *Zawadzkówka* Hd, *Żakówka* Hd, J, W.

Nazwy pluralne jako wyłączone lub jako oboczne do nazw w liczbie pojedynczej spotyka się o wiele rzadziej. Forma l. mn. wydaje się być młodsza od singularnej. Obie odnoszą się do tego samego obiektu, tj. pewnego obszaru z tym, że nazwa pluralna określa grunt już rozparcelowany pomiędzy wielu użytkowników. Każdy kawałek pierwotnej całości może być nazwany wyrażeniem przyimkowym — typ *Na Pysiówce* lub tak jak kiedyś określano całość gruntu — typ *Pysiówka*. Rozdrobniona całość w konsekwencji takiego procesu jest nazywana formą liczby mnogiej — typ *Pysiówki*⁵¹. Oto przykłady: *Królówki* L, *Kurpytówki* || *Kurpytówka* L, *Leśniakówki* || *Leśniakówka* Sz, *Szpakówki* L,

⁵⁰ Źródła... (s. 149) notują *Dylągówka*. *Słownik staropolskich nazw osobowych*. Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego, t. 1, z. 3, Wrocław 1967. Tu *Dyląg* (s. 545).

⁵¹ Por. J. Bał, „*Niemotywowane*” pluralis niektórych nazw terenowych, „*Onomastica*”, 8 (1963) 171—194.

Twardakówki || *Twardakówka* L, *Wróblówki* || *Wróblówka* D (nazwisko *Wróbel*).

c) Nazwy złożone. Reprezentowane są wyłącznie przez zestawienia członu wyróżniającego dzierżawczego na pierwszym miejscu i członu utożsamiającego lub kulturowego. Zbiorową lub indywidualną przynależność wyraża się przy pomocy przymiotników reprezentujących na ogół typy słowotwórczo-etymologiczne wyżej omówione.

Nazwy z członem utożsamiającym fizjograficznym: *Burasiów Las* J, *Chłopski Las* J, W, *Dudowa Góra* J, *Księżę Doły* J, *Księżę Łąki* J, *Księżę Pole* J, *Księży Las* J, *Gromadzki Las* J, *Gmyrkowe Doły* J, *Gudyczyn Potok* Sz, *Machowska Góra* W, *Miejskie Pole* L, *Pański Las* J, *Ruskie Pola* Hd, *Soblowa Górka* W, *Wielgosowa Góra* J (od przezwiska *Wielgos*), *Wilkowe Łąki* J (przezwisko *Wilk*).

Nazwy z członem utożsamiającym kulturowym: *Pańska Miedza* J, *Pański Łan* J, *Warchołowa Miedza* J, *Żydowski Cmentarz* J.

5. NAZWY FAMILIJNE, ZAWODOWE I SŁUŻEBNE

Omawiam je w jednej grupie, gdyż reprezentują podobny typ semantyczny i morfologiczny. Odnoszą się do miejsc, gdzie żyli bądź jeszcze żyją mieszkańcy jednego rodu noszący to samo nazwisko, dalej mieszkańcy trudniący się tym samym zawodem bądź wypełniający tę samą powinność służbową. Wyrażają się rzeczownikami określającymi nazwisko lub zawód w historycznej formie acc. pl.: *Jamrozy* Hd, *Kowale* J, *Szałaje* J, *Szklary* (nazwa miejscowości), *Fladry* H, *Solarze* L, *Trybały* H bądź w formie rzeczownika zbiorowego z suf. -'e < Ъje: *Kołcze* W, -izna: *Słupczyzna* Sz.

Większość z tych nazw posiada oboczne formy dzierżawcze: *Trybały* || *Trybałówka* H, *Szałaje* || *Szałajówka* J, *Solarze* || *Solarzówka* L, *Fladry* || *Fladrówka* H, *Kołcze* || *Końkówka* W. Wskazuje to na brak większych różnic znaczeniowych pomiędzy nazwami tych typów a nazwami dzierżawczymi.

II. NAZWY UŻYTE METAFORYCZNIE

Są to nazwy określające teren poprzez porównywanie jego właściwości z cechami innych przedmiotów.

a) Nazwy pojedyncze toponimicznie nierozwinięte. Występują w formie rzeczowników, których podstawą jest porównanie cech dwu desygnatów. Biorąc za podstawę klasyfikacji semantykę tych wyrazów możemy wyróżnić nazwy pochodzące od nazw

przedmiotów użytkowych: *Kociuba J, Parasol L*; od nazw zwierząt: *Chom Sz, Liszka Sz*; od miejscowości i krajów (tzw. nazwy przeniesione, czyli importowane)⁵²: *Chiny J, Kanada G, Kalwaria L, Koreja Sz, Piekło D*.

b) Nazwy pojedyncze toponimicznie rozwinięte. Z sufiksem -ówka: *Kociubówka Sz, Kolanówka Sz*.

c) Nazwy złożone. Wszystkie w formie zestawień z metaforycznie użytym członem wyróżniającym. Człon ten występuje w formie przymiotnikowej utworzonej od nazw zwierzęcych: *Koci Dół L, Kurzy Dział J, Psia Górka L*.

Charakterystyka znaczenia onomastycznego nazwy (jej związku z terenem) jest niekiedy niemożliwa. Ponieważ tylko pewne i niekiedy nie najważniejsze cechy mogą łączyć obiekt z przedmiotem porównywanym, trudno je zdecydowanie ustalić. Nie pomaga niekiedy także autoposja terenu. Tak jest z nazwami obiektów określanych przy pomocy nazw importowanych i nazw zestawionych. Nazwy rzeczownikowe odnoszą się (jak wynika to z oglądu terenu) do kształtu obiektu miejscowego.

III. NAZWY DWUZNACZNE I NIEJASNE

Dwojaką interpretację dopuszczają nazwy:

Burówka || *Bórowka* (ze stp. ó). Pierwsza postać tej nazwy może być traktowana jako forma dzierżawcza utworzona od istniejącego do dziś i popularnego nazwiska *Bury*. Nazwa ta wskutek zatrąty swego realnego znaczenia skojarzona z tutejszą nazwą czarnej jagody przeszła w postać *Bórowka* < *borówka* (por. przejście o w nagłosowej sylabie do u, ó w gwarach wschodnich: *kólana, ógrodzie, bórowka*). Ta postać nazwy może być także wynikiem hiperpoprawności polegającej na zastąpieniu głoski u uważanej w tej nie znaczącej już formie za dźwięk obcy, „pański” przez silnie utrzymujące się tutaj ó ścieśnione.

Gorzalówka || *Gorzelówka*. Oboczność a || e może tłumaczyć się tu pozycją tych głosek przed l (por. *sielei* || *siali, leli* || *lali*). Nie bez wpływu na utrzymanie się formy z a mogą być także skojarzenia z wyrazem *gorzałka*, a na zachowanie formy z e skojarzenia z *gorzelnią*. Jeśli przyjąć, że podstawą słowotwórczą tej nazwy jest rzeczownik *gorzałka* lub *gorzelnia*, to mamy tu do czynienia z nazwą kulturową; ale może to być

⁵² J. B u b a k, *Nazwy przeniesione w polskiej toponomastyce*, cz. I, tamże, 10 (1965) 50—73; cz. II, tamże, 11 (1966) 43—61.

także nazwa dzierżawcza utworzona od nie notowanego dziś nazwiska *Gorzel(a)*.

Laskówka — nazwa miejscowości. Podobnie jak poprzednio, trudno rozstrzygnąć, jaka jest podstawa słowotwórcza tej nazwy, czy *lasek*, czy *laski* 'orzechy laskowe'. Niezależnie jednak od podstawy nazwa kwalifikuje się do nazw fizjograficznych charakteryzujących teren pod względem roślinnym.

Moskałówka. Przejrzysta jest budowa morfologiczna tego wyrazu. Nie znana jest jednak historia powstania tej nazwy; nie wiadomo więc, czy nazwa ma charakter dzierżawczy, czy może pamiątkowy (kulturowy) — może np. oznaczać rosyjski cmentarz.

Widaczów — nazwa miejscowości⁵³. Stara nazwa tej miejscowości to *Biedaczów* || *Bidaczów* (używana jeszcze przez najstarszych mieszkańców wsi). Forma ta posiada przejrzystą etymologię: wieś zamieszkała przez ludzi biednych. W takiej postaci nazwa zaliczona być może do kulturowych. Forma obecna *Widaczów* jest być może nazwą przekształconą o nieznacznie zmienionej postaci ale już o znaczeniu wywołującym zasadniczo inne skojarzenia: miejsce widne. W takiej formie traktowana mogłaby być jako fizjograficzna.

Nazwy niejasne nie budzące wyraźnych skojarzeń: *Kimlina* J (las) *Krzonowiska* || *Chrzonowiska* Sz obok *Krzynowiska* (pola), *Hubne* Hd (pola na wzgórzu), *Mikołusze* || *Mikołusz* J (lasek), *Tatyna* (rzeczka), *Kwatynia* || *Hwatynia* obok *Kwatyn* || *Hwatyn* Sz (las), *Stęporów* Sz (pola).

Na zakończenie należy wskazać główne tendencje w procesach onomastycznych w przedstawionym wyżej materiale.

Rozłożenie typów słowotwórczych i semantycznych nazw pokazuje analiza ilościowa. Ponieważ jednak materiał onomastyczny nie został zebrany w sposób absolutnie pełny i obszar badany nie jest dostatecznie duży, by warunkował wyczerpanie wszystkich typów nazw, wyniki tej analizy należy traktować tylko jako orientacyjne.

Analiza ilościowa typów znaczeniowych wykazuje obecność około 30% nazw lokalizujących, tyleż fizjograficznych, około 25% nazw dzierżawczych, 10% kulturowych. Nazwy pozostałych grup są spotykane wyjątkowo. Przewaga nazw pierwszych dwu typów nad pozostałymi notowana jest także w nazewnictwie innych regionów. Np. w sąsiednim obszarze krośnieńsko-jasielskim stanowią one około 70% ogółu nazewnictwa.

⁵³ *Zródła...* — miejscowość nie jest notowana. *Słownik geograficzny* (t. III, s. 286) notuje w formie *Widaczów* z notatką: „O przeszłości i powstaniu tej osady brak wiadomości”.

Analiza ilościowa typów słowotwórczych wykazuje obecność około 40% nazw pojedynczych nierozwiniętych toponimicznie, po 20% nazw pojedynczych toponimicznie rozwiniętych, wyrażen przyimkowych i zestawień. Spośród derywatów postępowych większość stanowią nazwy użyte na drodze sufiksacji przy pomocy formantu -ówka (około $\frac{3}{4}$ wszystkich derywatów). Pozostałą część tworzą nazwy utworzone przy pomocy zaledwie kilkunastu formantów reprezentowanych nierzadko jednym czy dwoma tylko przykładami. Nieliczne są przykłady nazw utworzonych na drodze derywacji wstecznej. Proces ten jednak wydaje się żywy zwłaszcza w stosunku do nazw z pochodzenia przyimkowych (typ *Zagórze* > *Zagórz*).

W ogóle nazwy przyimkowe ($\frac{2}{3}$ nazw lokalizujących) reprezentują niezupełnie ustalony typ słowotwórczy. Ciągłe żywy jest jeszcze proces przekształcania się tych nazw w formy prefigowane (typ *Zalas*), prefiksalnie-sufiksalnie (typ *Zalesie*) i wspomniane wyżej derywaty wsteczne (typ *Zagórz*).

Złożenia reprezentowane są prawie wyłącznie przez zestawienia rzeczownika z przydawką. Obcy wydaje się temu regionowi inny typ zestawień, np. rzeczownika z rzeczownikiem, oraz typ złożen wężiej rozumianych i zrostów. Zestawienia wskazują ustalony już także szyk obu członów. Zakończony wydaje się być proces elipsy członów rzeczownikowych w pierwotnych zestawieniach.

Żywym procesem jest pluralizacja nazw (typ *Pysiówka* — *Pysiówki*) oraz powstawanie nowych nazw przyimkowych (typ *Na Kucharzówce* — *Kucharzówka*). Oba zjawiska odzwierciedlają zjawisko rozdrobnienia gruntów. W stosunku do niektórych nazw żywym procesem jest wypieranie form starszych niezrozumiałych bądź źle rozumianych przez nowe (np. *Górna Pierzaja*, *Cholerny Cmentarz* zastępowane przez nazwy *Wiertele* i *Dudowa Góra*). Niektóre jednak nazwy, zwłaszcza pojedyncze, choć o niejasnej dla ogółu etymologii, utrzymują się jako nazwy pierwszorzędne w stopniu bardzo silnym (*Barć*, *Skotnik*, *Pasterniki*). Nazwy te stanowią najstarszą, tradycją ustaloną warstwę słownictwa miejscowego na omawianym obszarze.

Skróty: D — Dylągówka; G — Grzegorzówka; Hd — Hadle Szklarskie; H — Hucisko Jawornickie; J — Jawornik Polski; L — Laskówka; Sz — Szklary; W — Widaczów.

LES NOMS LOCAUX DE QUELQUES VILLAGES DE LA SOUS-RÉGION
POGÓRZE DYNOWSKIE

L'étude contient une caractéristique linguistique de l'ensemble de dénominations géographiques d'une partie de la sous-région située le plus à l'est par rap-

port à celles qui sont représentées jusqu'à maintenant sur la carte onomastique de la région de Pogórze Karpackie.

La division principale des noms a été faite du point de vue de leur fonctionnement. A l'intérieur des ainsi obtenus groupes de noms désignant le lieu directement et des noms métaphoriques on a fait une division en noms: physiographiques, localisants (topographiques), culturels, possessifs, noms de famille, noms de profession, noms de servitude. C'est à une division de signification qu'a été subordonnée la classification formelle. On a distingué des types de formation de mots suivants: noms simples primaires, noms simples organisés à plus de deux termes, noms à dérivation régressive, locutions prépositionnelles, noms composés. On a analysé à part les noms dont la signification ou la forme sont ambiguës ou peu claires.

L'analyse quantitative des types de signification a révélé la présence de 30% de noms localisants, autant de noms physiographiques, 25% environ de noms possessifs, 10% de noms culturels. Les autres groupes sont représentés exceptionnellement. L'analyse quantitative des types de formation de mots montre 40% environ de noms primaires, 20% de noms organisés à plus de deux termes, 20% de locutions prépositionnelles et 20% de noms combinatifs.

On considère comme un type de formation de mots pas tout à fait définitif encore, les locutions prépositionnelles dont le processus de transformation reste vivant (type za górą > Zagóra > Zagórze > Zagórz). On considère aussi comme un processus vivant la pluralisation des noms singuliers (type Pysiówka > Pysiówki) et la disparition de certains noms archaïques.

Les résultats de l'analyse des dénominations géographiques de cette région peuvent être comparés aux résultats de la toponimie des autres régions de Pogórze.